МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалық журнал № 3/1

Нөкис - 2022

Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў

ISSN 2181-7138

№ 3/1 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фарҳад БАБАШЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдаи дизимге алынды №01-044-саилы гуўалық берилгеи.

Мәизил: Нөкис қаласы,
Ериазар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналга келген мақалаларга жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланган мақалалардан алынган үзиндилер «Муғаллим хэм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шәрт. Журналга 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген мағлыўматларга автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Қорабоев Ж.Б. Инглиз тилида “courage-мардлик” концептини ифодаловчи бирликларнинг семантик хусусиятлари ... 4
Ro‘ziyeva S.H. Sintaksis bo‘limini o‘qitishda modellashtirish texnologiyasidan foydalanishning pedagogik asoslari ... 8

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Bektaeva X.O. O‘quvchi-talabalarda tadqiqotchilik ko‘nikmalari orqali ilmiy ijodkorlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari ... 14
Qayumova G .M. O`quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda huquqiy ta`lim va tarbiyaning pedagogik asoslari ... 19
Raxmatullayeva A .Q. Interaktiv metodlar asosida o’quvchilar iqtidorini rivojlantirishning faol usul va shakllari ... 23
Yuldasheva G.T. Talabalarda o‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirish jarayonining pedagogik ta’minoti ... 26
Кунназарова Г. Бадиий адабиётлар воситасида талабаларнинг ижтимоий-коммуникатив фаоллигини ошириш босқичлари ... 28
Toshtemirova S. A. Tarix fanlarini kasbga yo‘naltirish asosida o‘qitishning ta’limiy trayektoriyalarini tashkil qilish mazmuni va tuzilishi ... 34
Jo‘raxo‘jaev M.X. Uyda yakka tartibdagi ta’limning nazariy asoslari ... 39
Saidova Z. O‘smir yoshidagi bolalar kiyimida rang va shakllarning psixofiziologik ta’siri ... 43
Artikova M., Mirzayev A. PISA xalqaro baholash dasturi Learning in the digital world 2025 (Raqamli dunyoda o’rganish 2025) loyihasini O’zbekiston Respublikasida amalga oshirilishining pedagogik tahlili ... 47
Тажибоева Г.М. Ўқувчиларни танқидий фикрлашга ўргатишда муаммоли таълимдан фойдаланишнинг дидактик асослари ... 52
Zokirova M.SH. O’zbekistonda yangi pedagogik texnologiya kontseptsiyasini rivojlantirish istiqbollari va zamonaviy pedagogik aspektlari ... 56
Xasanova G. I. Zamonaviy tarbiyachilarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning yo‘llari ... 60
Muqimov M.O. Professionlar ta’limda bo’lajak mutaxasislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda milliy-ma’naviy qadriyatlardan foydalanishning mazmuni ... 63
Norqo’ziyeva M.A. Talabalarning pedagogik kasbida barqaror faoliyatini ta’minlashning mazmuni ... 65
Rahmonqulova X .B. Pedagog tarbiyachilarning o’ziga xos kasbiy sifatlarini shakllantirishning ijtimoiy pedagogik mohiyati ... 68
Эгамбердиева Л.Н. Научно-методические основы подготовки будущих педагогов-биологов ... 71
Мустафакулова Д.И., Исматулаев О. Особенности и этапы формирования системного мышления будущих учителей биологии ... 73

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Ilmurodova F.Sh. Kurslararo uzviylik asosida tarix fanlarini o‘qitishning pedagogik va metodik talablari 78

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Gaipov M., Eshqoraev Q., Abdullaev Sh. O‘quvchilarni irratsional tenglamalarni yechishga o‘rgatishning zamonaviy metodlari 84
Mardonqulov J .A., Majidov Sh.A. , Ubaydullayeva S.I. Bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy tayyorgarlik sifatini baholash metodikasini takomillashtirish 86
Usmonov B.Z., Eshqorayev Q.A., Eraliyeva M.M. Tengsizliklarni koordinatalar usulida yechish 91
Abduqodirova P.T. Informatikadan maxsus kompetensiyalarni shakllantirish zarurati 94
Kutlimurotov A.R., Usmonov B.Z., Qurbonboev H. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida matnli masalalarni variativ usullarda yechishni o‘rgatish usullari 98
Djumabaeva S.K. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya darslaridastatistik ma’lumotlardan foydalanish metodologiyasi 102
Olimova A.A. Zamonaviy geografik maydonchaning o‘quv jihozlari va ularning geografiya fanini o‘qitishdagi ahamiyati 105
Eshqoraev Q.A. Informatika darslarida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantiruvchi masalalar 109
Abdullayeva N.A. Geometrik mazmundagi masalalarni kichik yoshidagi maktab o’quvchilarining geometrik bilimlarini oshirishdagi o’rni 111
Solaeva M.N. Umumiy o‘rta ta’lim maktab bitiruvchilariga ba’zi misollarni o‘rgatishda kreativ fikrlashni shakllantirish ko‘nikmalari 116

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Eshchanova G .O., Erimmetova R.K., Ollayorova B.M. Boshlang’ich sinf o’qish va matematika darslarida interfaol usullardan foydalanishning shakl, metod va vositalari 120
Abdunazarov A.O. Aqli zaif bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning samarali omillari 123
Elmuratova D.M., Utanbayeva D .A. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslari 127
Abdunazarov A. O. Aqli zaif bolalar toifalari va ularning o‘ziga xos rivojlanishi 132
Sattarova I.M., Maxammatova M.J. Boshlang’ich ta’lim sifatini oshirishda interfaol usullardan foydalanishning samaradorligi 137
Ubaydullayev I. Boshlang’ich sinflarda sinfdan tashqari o`qish darslarini tashkil etish 142
Mamadaliyeva N.B. Uzluksiz ta’lim sharoitida kichik maktab yoshidagi bolalarning matematik qobiliyatlarini rivojlantirish 147
Tosheva N.T., Murodova Sh .Sh., Qodirova N.Z. Maktabgacha yoshdagi bolalarda xalq marosimlari vositasida tabiatga muhabbat hissini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari 151
Tosheva N.T., Zaynilloyeva G.O., Qodirova N.Z. Katta yoshdagi bolalarni oilaviy va milliy qadriyatlar vositasida axloqiy tarbiyalash 155

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Қаниазаров А. Г. Ҳозирги даврда умумтаълим мактабларида ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришнинг аҳволи ва жисмоний тарбия назариясининг ривожланиш даврлари 163

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

ҲОЗИРГИ ДАВРДА УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АҲВОЛИ ВА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ НАЗАРИЯСИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ДАВРЛАРИ

Қанназаров А. Г.

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

таянч докторанти

Таянч сўзлар: жисмоний тайёргарлик, жисмоний тарбиянинг максади, умумий вазифалари ва тамойиллари, умумтаълим мактабларида ўкувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантириш, жисмоний сифатларни ривожлантириш, риволаниш даврлари.

Ключевые слова: физическая подготовка, цели, общие задачи и принципы физического воспитания, развитие физической подготовленности учащихся общеобразовательных школ, развитие физических качеств, периоды развития.

Key words: physical training, goals, general tasks and principles of physical education, development of physical fitness of students of general education schools, development of physical qualities, periods of development.

Ҳозирги даврда умумтаълим мактабларида ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришнинг аҳволини ўрганиш муҳим вазифалардан саналади.

Ўқувчиларда жисмоний тайёргарликни ривожлантирищдан олдин унинг мазмуни нималардан ташкил этишини билишимиз зарурдир ва улар қуйидагиларни назарда тутади:

-жисмоний тарбия жамият масъули эканлиги, ижтимоий щодиса сифатида тарбиянинг бошқа шакллари билан боғлиқлиги:

-жисмоний тарбиянинг мақсади, унинг умумий вазифалари ва тамойиллари:

-жисмоний тарбиянинг воситалари, методик принциплари:

-ҳаракатга ўргатиш, ўқитишнинг услублари:

-жисмоний сифатларни ривожлантириш:

-жисмоний машқлар билан шуғулланиш машғулотларини ташкиллашнинг шакллари:

-жисмоний тарбия жараёнини режалаштириш ва унинг щисоботи:

-жисмоний тарбия услубиятининг хусусиятлари:

-мактабгача ёщдаги ва мактаб ёшидаги болалар жисмоний тарбияси:

-спорт тренировкаси жараёнининг тавсифи.

Педагогик жараён тарзида жисмоний тарбияни умумий конуниятлари жисмоний тарбия назариясининг ўрганиш предмет и ҳисобланади. Умумий конуниятлар деганда, аҳолининг ҳар кандай табакасини: болалар, ўсмирлар, ёшлар, ўрта ёщдагилар, катталар ва кариялар ҳамда жисмоний машқлар билан шугулланишни эндигина бошлаганларни, малакали спортчиларни жисмоний тарбиясининг хусусий томонлари тушунилади.

Бундан ташқари жисмоний тарбия услубияти жисмоний тарбияни ажратиб олинган айрим хусусий қонуниятларини ҳам ўрганиш предмети қилиб белгилайди ва педагогик жараённинг умумий қонуниятларини амалга оширищда "Умумий ва касб махсус жисмоний тайёргарлиги методикаси" деб аниқ йўналищдаги методикалардан фойдаланилади. Бундай услубиятларни ҳар бирини ичида ўзларининг хусусий услублари мавжуд. Услубларнинг турли-туманлиги шугулланувчи ларнинг кайси психологик типларига мансублилиги, уларнинг ёши, жинси, кайси касб эгаси эканлиги ва танланган спорт мутахассислиги (мактаб ёшидаги болалар жисмоний тарбияси методикаси ва ҳ.к.) га хос ва мос келиши керак.

Жисмоний тарбия назарияси ва методикасининг ривожланиши бир неча даврларни ўз ичига олади.

Б и р и н ч и д а в р - инсон ўзининг ижтимоий фаолияти давомида ҳаракат фаолиятини организмга таъсири щаклидаги энг дастлабки (эмпирик) билимлари (Понамарев. Н.И. 1975). Энг дастлабки эмпирик билимларнинг тўпланиши "машқланганлик" нинг фойдасини кузатиш усулларини англашга имкон яратди. Бу "жисмоний машқлар" нинг ва "жисмоний тарбия"нинг пайдо бўлиши учун шароит яратилишида омил бўлиб хизмат қилди.

И к к и н ч и д а в р -жисмоний тарбия жараёнида қўлланила бошлаган дастлабки услубиятларнинг яратилиши-қадимги Юнонистонда қулдорлик давлати даврини ва Ўрта асрни ўз ичида олади(Г.Д.Харабуга, 1974).

Жисмоний тарбиядаги бу услублар, тажрибалар орқали вужудга келтирилган бўлиб, философлар, педагоглар, врачлар одам организми фаолияти конуниятларини щали билмаслиги сабабли жисмоний машқлар таъсири механизмини тушунтира олмас, шунга кўра жисмоний машқлар билан шугулланишнинг фойдасини ташқи натижаларга караб баҳолардилар. Юнонистоннинг жисмоний тарбия услубияти айтарли даражада маълум эди. У мавжуд воситалар ва услубиятларни ривожлантириш учун уларни ягона тизимига бирлаштира олган эдилар.

Ўрта асрнинг ўрталарида услубиятларининг хиллари ортди. Гимнастика, сўзиш, ўйинлар, камон отиш, отда чопиш, қиличбозлик буйича дастлабки қўлланмалар пайдо бўлди. Аждодларимиз Абу Наср Фаробий, Абу Али Ибн Сино, Абу Райҳон Берунийларнинг тан тарбиясига оид илмий дунёқарашлари вужудга келди .(Ўсмонхужаев Т.Н.1995)

У ч и н ч и д а в р -жисмоний тарбия ҳақидаги назарий билимларни интенсив тўпланиши. Уйғониш давридан XIX асрнинг охиригача бўлган даврни ўз ичига олади. Инсон тарбияси, уни ўқитиш, даволаш ҳақидаги фаннинг ривожланиши, философиялар, педагог ва врачларнинг жисмоний тарбия муаммоларига эътибор қила бошлашлари даври, фалсафий, педагогик ва тиббий маълумотларнинг, билимларининг вужудга кела бошлаган даври. Бу маълумотлар ҳали турлича эди, чунки кўпинча ўша даврда мустақилроқ саналган философия, педагогика, медицина, фанлари таркибида вояга етар эди. Йўл-йўлакай, аммо зарур бўлган даражада бундай илмий фанларнинг вакиллари кўпинча ўз муаммоларини жисмоний тарбиянинг ролини ҳисобга олмай ҳал қилиш мумкин эмаслигини тушуна бошладилар. Янгиланиш давридаёқ педагог-

гуманистлар жисмоний тарбияга бир бутун тарбиянинг мажбурий қисмлардан бири деб қарай бошладилар.

Жумладан, швецариялик демократ, педагог И.Г.Песталоцци томонидан (1746-1827) болалар ҳаракат қобилиятини ривожлантириш учун тузилган жисмоний машқлар тизимини яратишдаги бўғинлар (суставная) гимнастикаси умумий педагогика назарияси ичида алоҳида ўринни эгаллайди. XVIII асрда анатомлар томонидан жисмоний машқлар “биомеханикаси” бўйича изланишлар олиб борилди, XIX асрда эса жисмоний тарбия ҳақида илмий назарий ишлар вужудга келди.

Жамият ҳаётида жисмоний тарбияинг роли, тарбияни синфий характерга эга эканлиги илмий асосланди. Тарбиянинг мазмуни очилди ва унда жисмоний тарбиянинг ўрни аниқланди ҳамда шахсни ҳар томонлама ривожлантириш йўллари белгиланди.

Айнан шу даврда жисмоний тарбия назариясига асос солинди деб ҳисобга олиниб, шу соҳа бўйича илмий фаразлар ва билимлар тўпланиши орқали мустақил фан сифатида ажралиб чикди.

Т у р т и н ч и д а в р - XIX асрнинг охиридан илмий ва ўқув фани сифатида жисмоний тарбиянинг назарияси ва методикаси шаклланa борди. Бу даврнинг характерли томони шундаки, фан сифатида жисмоний тарбия жамият ҳаётининг бошқа жабҳаларига ҳам таъсир кўрсата бошлади. Жисмоний тарбия соҳаси назарияси олимларидан бири Петр Франсевич Лестафт (1837-1909) ўзининг тарих методикасига оид асарлари билан ҳозирги замон жисмоний тарбия назарияси ва методикаси мустақил илмий-назарий ва ўқув фани (предмети) эканлигини илмий-амалий исботлади.

Б е ш и н ч и д а в р - ривожланган мамалакатлар ва собиқ шўролар давлати олимларининг изланишлари даври бўлиб, фаннинг интенсив ривожланиши материалистик диалектикага асосланган ҳолда ўша даврда прогрессив ҳисобланган методларга таяниб амалга оширилди.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда жисмоний тарбияга оид янгича қарашлар амалга оширилмоқда. Ҳукуматимиз томонидан жисмоний тарбия соҳасидаги ислоҳотлар бунинг яққол мисоли бўла олади. Буни олтинчи давр деб ҳисобласак ҳам бўлади.

Адабиётлар:

1. Хрипкова А.Г., Антропова М.В., Фарбер Д.А. {Возрастная физиология и школьная гигиена} М. {Просвещение}1990.
2. Ермолаев Ю.А. Возрастная физиология Москва.Высшая школа.1985
3. Гуминский А.А. {Возрастная физиология} Москва {Высшая школа}1985
4. Кадиров У.З. {Одам физиологияси} Тошкент Абу Али Ибн Сино номидаги {Тиббиет нашриети} 1996 й.
5. Клемешова Л.С., Эргашев М.С. {Ёшга оид физиология} Тошкент Ўқитувчи,1991 й.
6. Алматов К.Т., Клемешева Л.С., Матчанов А.Т. {Возрастная физиология} Тошкент - 2002 г.
7. Каримов Р.С., Арипова С.Х. {Ёш физиологияси ва гигиенаси} (марузалар матни) Тошкент-2001
8. Шарипова Д.Д. Арбузова Т.Л. {Возрастная физиология и гигиена} (тексты лекций) Ташкент 2002 г

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада ҳозирги даврда умумтаълим мактабларида ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришнинг аҳволи ва жисмоний тарбия назариясининг ривожланиш даврлари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается современное состояние развития физической подготовленности учащихся общеобразовательных школ и этапы развития теории физического воспитания.

SUMMARY

This article discusses the current state of development of physical fitness of students of general education schools and the stages of development of the theory of physical education.

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педағоғикалық
илим-изертлеў институтының Ж. Орынбаев атындағы
Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ» № 3/1

Нөкис — 2022

Басып шығыўға жуўапкер:
А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:
А. Тилегенов, Н. Абдукаримов

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 06.07.2022. Форматы 60х84 1/16
«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.
Шәртли б.т. Нашр. т. Нусқасы 2000. Буйыртпа №

«NISO POLIGRAF» ШК босмахонасида босилди.
Тошкент ш., Ҳ. Бойқаро. 51

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалық журнал № 3/1

Нөкис - 2022